

Vervroegde uittreding: determinanten en inkomensgevolgen

Didier Fouarge^{*}, Bart Huynen^{**} en Trudie Schils^{***}

* Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek (OSA) en Universiteit van Tilburg (UvT)

** Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)

*** Universiteit van Tilburg (UvT)

Gepubliceerd in Ester, P. en Muffels, R., (2006), Dynamiek en levensloop: arbeidsmarkt in transitie, Tilburg, hoofdstuk 9.

Introductie

De vergrijzing en ontgroening van de populatie wordt in Nederland, maar ook in Europa, gezien als een van de belangrijkste uitdagingen voor de toekomst. De verwachting is dat in Europa als geheel de groep 50-64 jarigen met 26 procent (16 miljoen) zal toenemen tussen 1995 en 2015 (European Commission, 2003). Verder wordt verwacht dat in Europa het aandeel 65-plussers in de totale bevolking (16 procent in 2002) met eenderde zal zijn toegenomen in 2025. In Nederland zal dat aandeel (13,7 procent in 2002) met ruim de helft toenemen (CBS, 2004). De vergrijzende bevolking vormt een bedreiging voor de arbeidsmarkt en de betaalbaarheid van het stelsel van de sociale zekerheid. Hoewel in Nederland de arbeidsparticipatie van 50-64-jarigen gestegen is van 38 procent in 1995 tot 51 procent in 2005 ofwel van bijna 977 duizend werkzame ouderen in deze leeftijdscategorie in 1995 tot ruim 1,7 miljoen in 2005, blijft deze vooral onder de 60-64-jarigen met 18 procent in 2005 vrij laag (CBS, Statline). Dit is voornamelijk het gevolg van vervroegde uittreding.

De centrale probleemstelling van dit hoofdstuk is tweeledig. Ten eerste wordt het proces van uittreding van oudere werknemers in kaart gebracht en de mobiliteitsstromen worden verklaard aan de hand van achtergrondkenmerken van de persoon en de baan. Ten tweede worden de inkomenseffecten die gepaard gaan met vervroegde uittreding vastgesteld.

Als gevolg van het vervroegd verlaten van de arbeidsmarkt gaat een significant aandeel van het menselijk kapitaal in Nederland verloren. In navolging van de in Lissabon gemaakte afspraken omtrent de arbeidsparticipatie van, met name, oudere werknemers is het beleid er de laatste jaren op gericht de arbeidsdeelname in deze groep te stimuleren. Dergelijk beleid past in de filosofie van de transitionele arbeidsmarkt, waarbij gestreefd wordt naar uitstel van de transitie van werk naar pensioen en van verlenging van het werkzame leven. Met dit hoofdstuk willen wij een bijdrage leveren aan de discussie omtrent – en de verklaring van – de transitie van arbeid naar niet-arbeid door oudere werknemers.¹ Oudere werknemers hebben te maken met de keuze tussen doorwerken tot hun 65^e of uittreden door vervroegd met pensioen te gaan (bijvoorbeeld VUT, prepensioen). Het vervroegd verlaten van de arbeidsmarkt gebeurt echter niet alleen door pensionering. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat er een zekere mate van substitutie bestaat tussen deze verschillende uittredingsmogelijkheden: met andere woorden, de sociale zekerheid (werkloosheid, bijstand en arbeidsongeschiktheid) wordt wel eens gebruikt als voorportaal voor pensionering (zie, bijvoorbeeld, Schils, 2005).

¹ Deze bijdrage is gebaseerd op Huynen e.a. (2004) en Huynen en Fouarge (2005). Het onderzoek is uitgevoerd door de OSA, in samenwerking met het CBS en de Universiteit van Tilburg. Het valt binnen het strategisch onderzoeksprogramma ‘Sociale dynamiek en arbeidsmarkt’ van het CBS.

Een van de manieren om vervroegde uittreding te ontmoedigen is het ongunstiger maken van financiële gevolgen van vervroegde uittreding. Beleidsveranderingen zoals de omzetting van VUT- naar pensioenregelingen waren hierop gericht. Ook de recent in het leven geroepen levensloopregeling streeft dit doel na onder andere door de verantwoordelijkheid voor het organiseren van de verschillende fasen van de levensloop naar de individuele werknemer te verschuiven. Het evalueren van levensloopregelingen valt echter buiten het bereik van dit hoofdstuk.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. In paragraaf 9.2 wordt kort ingegaan op vervroegd uittreden in Nederland. Paragraaf 9.3 behandelt onze onderzoekshypothesen ten aanzien van het uittredingsgedrag van oudere werknemers. In paragraaf 9.4 wordt een beschrijving gegeven van de voor dit onderzoek gebruikte gegevens. Daarna wordt in paragraaf 9.5 een algemeen beeld geschetst van de transities van oudere werknemers, met bijzondere aandacht voor uittreding. Er wordt onderzocht in hoeverre werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidregelingen alternatieve routes vormen voor vervroegde uittreding van oudere werknemers en welke rol het menselijk kapitaal hierin speelt. Met een econometrisch model worden in paragraaf 9.6 de kansen op vervroegde uittreding via de sociale zekerheid, pensioen of niet-participatie nader verklaard aan de hand van de sociaal-economische achtergrond, het menselijk kapitaal en de baankenmerken van de werkenden. Tenslotte beschrijven wij in paragraaf 9.7 de inkomenseffecten van vervroegde uittreding en analyseren we het effect van de geleidelijke omzetting van VUT naar pensioen op het inkomen van vervroegd gepensioneerden. In paragraaf 9.8 vatten wij de bevindingen samen.